

بررسی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر احساس امنیت در بین ساکنان مجتمع‌های

مسکونی در شهر اصفهان در سال ۱۳۹۲

سید علی هاشمیان فر^۱ - پریخ امامی^۲ - مرجان زرنندی^۳ - پری عطایی^۴

چکیده:

شهرنشینی در ایران از سال ۱۳۳۵ تا زمان حاضر، رشد چشمگیری داشته است. افزایش جمعیت و توسعه‌ی صنعت ساختمان‌سازی سبب رشد احداث ساختمانهای چند طبقه در شهرها شده است. این نزدیکی فضایی و از بین رفتن فضاهاى طبیعى می‌تواند تأثیر زیادى بر افراد داشته و رفتارهای اجتماعی آنان را تحت تأثیر قرار دهد. یکی از نیازهای اولیه‌ی انسان برای زیستن احساس امنیت است که این پدیده‌ای ذهنی بوده و تحت تأثیر عوامل مختلفی می‌باشد؛ یکی از این عوامل که در تحقیق حاضر به آن پرداخته شده، سرمایه‌ی اجتماعی است که با مؤلفه‌هایی چون اعتماد، روابط و مشارکت سنجیده می‌شود. تحقیق حاضر از نوع پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه بوده و جامعه‌ی آماری آن ساکنان مجتمع‌های مسکونی شهر اصفهان می‌باشد که بر اساس نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی ۲۲۵ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. در تحلیل آماری از نرم‌افزار Amos در بررسی رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت از رویکرد دو مرحله‌ای استفاده شد. با توجه به شاخص‌های اندازه‌گیری مدل ترسیمی و فرضیه تحقیق تأیید گردید و نتایج تحقیق نشان داد که رابطه‌ی معناداری بین میزان سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان متغیر مستقل و احساس امنیت وجود دارد. در پایان پژوهش پیشنهاد شده که به منظور افزایش احساس امنیت در بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی باید برنامه‌ریزان از طریق افزایش سرمایه‌ی اجتماعی موجبات افزایش احساس امنیت را فراهم آورند.

کلمات کلیدی: شهرنشینی، سرمایه‌ی اجتماعی، احساس امنیت، محل سکونت

seyedalihashemianfar@yahoo.com

۱. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهاقان، نویسنده مسؤول

b.emami@yahoo.com

۳. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهاقان

m.zarandi7039@gmail.com

۴. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهاقان

Ataee1975@yahoo.com تاریخ وصول: ۹۱/۱۱/۱۶ تاریخ پذیرش: ۹۲/۴/۸

مقدمه

شهرنشینی در ایران از سال ۱۳۳۵ تا امروز رشد چشمگیری داشته است؛ به گونه‌ای که اگر تغییرات تعداد واحدهای مسکونی را در شهرها و روستاهای ایران در یک دوره ۵۰ ساله از ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵ مقایسه کنیم مشاهده می‌شود که تعداد واحدهای مسکونی شهری ۱۲۸ درصد رشد و در مقابل تعداد واحدهای مسکونی روستایی ۵۹ درصد کاهش یافته است. (مرکز آمار ایران). تغییر الگوی زندگی از روستایی به شهری شرایط جدیدی را ایجاد می‌کند که اثرات آن در زندگی فردی و اجتماعی افراد بر جا می‌ماند. گسترش شهرها و توسعه‌ی آن فی نفسه آسیب و یا خطر محسوب نمی‌گردد. زیرا با توجه به رشد جمعیت و همچنین گذر از دوران اقتصاد کشاورزی محور به دوران صنعت محور، گسترش شهرها اجتناب‌ناپذیر بوده است و از طرفی باید به گسترش صنعت، روند گسترده‌ی مهاجرت روستاییان به شهرها به منظور یافتن شغل و آینده‌ی بهتر و فرار از مشکلات ناشی از زندگی روستایی به لحاظ شرایط اقلیمی و خشکسالی‌های پی در پی و بیکاری نیز توجه کرد؛ اما با وجود افزایش چشمگیر جمعیت شهرنشین، فضاهای شهری به اندازه‌ی کافی توسعه نیافته و علاوه بر مشکلات ناشی از شهرنشینی، رفتارهای اجتماعی شهرنشینان نیز دستخوش چندگانگی و تضاد بوده که می‌تواند زمینه‌ساز بروز برخی آسیب‌های روحی و روانی و همچنین انحرافات اجتماعی گردد. هجوم به شهرها و کمبود فضا در شهرها، باعث از بین رفتن فضاهای طبیعی (حتی در حیاط منزل) و شکل جدید شهرنشینی یعنی آپارتمان‌نشینی شده است (صفاری نیا، ۱۳۹۰: ۶). این مسأله یکی از عوامل مهم فشارزا برای انسان‌هاست.

یکی از مهمترین راههای تأمین مسکن در شهرها روی آوردن به احداث ساختمانهای چند طبقه بوده است. سابقه‌ی احداث ساختمان‌های بلند در ایران به دهه‌ی ۱۳۴۰ بر می‌گردد که اولین ساختمان بلند ایران در ۱۶ طبقه در محل تقاطع خیابان فردوسی و جمهوری اسلامی در تهران احداث شد (پورموسوی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۵) و پس از آن تشویق به ساختن ساختمان‌های بلند آغاز گردید. هرچند که جلوگیری از رشد بی‌رویه و افقی شهر می‌تواند تأثیر مثبتی در خدمات‌رسانی به شهرنشین‌ها و کاهش

هزینه‌های خدمات شهری داشته باشد و از تغییر کاربری اراضی کشاورزی در حاشیه‌ی شهرها و پدیده‌ی حاشیه‌نشینی جلوگیری کند اما اگر به مسائل و مشکلات اجتماعی زندگی در مجتمع‌های آپارتمانی و محله‌های پرتراکم شهری توجه کافی نگردد، این نزدیکی فضایی می‌تواند به یک معضل در زندگی شهری تبدیل شده و زمینه‌ساز آسیبهای روحی و روانی شهرنشین‌ها گردد. در کلان‌شهر تهران در سال ۱۳۹۰ بیش از ۹۲/۷٪ از واحدهای احداثی بیش از ۵ طبقه ارتفاع داشته و این موضوع در دیگر شهرها نیز دیده می‌شود؛ از جمله جمعیت شهر اصفهان بر اساس سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۰ به ۱۹۷۸۱۶۸ نفر رسیده که شامل ۶۰۱۰۳۵ خانوار می‌باشد. وضعیت ساخت و ساز مسکن در شهر اصفهان طی سال ۱۳۹۰ بیانگر رشد احداث مجتمع‌های آپارتمانی جدید در مقایسه با خانه‌های ویلایی ۱ طبقه می‌باشد. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰)

جدول شماره‌ی (۱) وضعیت پروانه‌های ساختمانی صادره از شهرداری اصفهان طی سال ۱۳۹۰ را نشان می‌دهد.

جدول شماره‌ی (۱): وضعیت پروانه‌های ساختمانی صادره از شهرداری اصفهان طی سال ۱۳۹۰

شهر	تعداد پروانه‌ی احداث ساختمان	یک طبقه (به درصد)	دو طبقه (به درصد)	سه طبقه و بیشتر (به درصد)
اصفهان	۵۸۴۹	۶/۷٪	۱۹/۷٪	۷۳/۴٪

مأخذ: مرکز آمار ایران ۱۳۹۰

همانگونه که ملاحظه می‌شود بیش از ۷۳٪ واحدهای مسکونی جدید الاحداث در شهر اصفهان دارای بیش از سه طبقه هستند. با توجه به امکانات موجود و مصالح ساختمانی مقاوم، بلندمرتبه‌سازی مشکل خاصی از حیث فیزیکی ندارد اما آپارتمان‌نشینی به تغییر برخی الگوهای رفتاری نیاز دارد. زندگی در آپارتمان‌ها نیازمند تعامل و همکاری با دیگر همسایگان در حل مشکلات مجتمع ساختمانی، اعتماد به همسایه‌ها به لحاظ نزدیکی فضایی، رعایت حقوق همسایگان و احترام متقابل به آزادی‌های فردی یکدیگر است. واقعیت این است که مسکن بر الگوی روابط اجتماعی تأثیر می‌گذارد و افراد نیز به نظام روابط اجتماعی که شرایط مسکونی آن را ایجاد کرده است پاسخ می‌دهند (میچل،

(۱۹۷۱: ۲۰)

یکی از مهمترین مفاهیمی که امروزه در زندگی شهرنشینی اهمیت دارد، احساس امنیت است. امنیت موضوعی است که همگان بر لزوم آن معترف بوده و بر اساس سلسله مراتب نیازهای مازلو (۱۹۷۰)، امنیت از جمله نیازهای اولیه محسوب می‌شود و پس از نیازهای فیزیولوژیک از اولویت برخوردار است. احساس امنیت باعث آرامش خاطر شده و زمینه‌ساز رشد و تعالی و آسودگی فکر می‌گردد. در محیط ناامن قدرت تفکر و خلاقیت از انسان سلب شده و رفتارهای خشن و دیگر انحرافات از جمله نزاع و تهدید دیگران افزایش می‌یابد. انسان موجودی است اجتماعی و شکل‌گیری شخصیت و هویت‌یابی آن در اجتماع صورت می‌گیرد. او باید یاد بگیرد که چگونه در اجتماع انسانی زندگی کرده و نیازهای خود را برطرف سازد و از سوی دیگر در رفع نیازهای دیگران سعی نماید. یکی از عوامل مهم در شکل‌گیری روابط بین انسان‌ها، سرمایه‌ی اجتماعی است که علاوه بر تسهیل در دستیابی به منافع جمعی و روابط با کیفیت مطلوب، به همراه خود جامعه‌ای سرشار از احساس امنیت و اعتماد را به ارمغان می‌آورد. در این پژوهش اقدام به بررسی رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی ساکنان مجتمع‌های آپارتمانی شهر اصفهان با احساس امنیت آنان گردیده است.

بیان مسأله:

گسترش شهرنشینی و افزایش جمعیت شهری در قرن اخیر رشد قابل توجهی داشته است. جمعیت شهری ایران از ۵/۹ میلیون نفر در سال ۱۳۳۵ به ۵۳/۶ میلیون نفر در سال ۱۳۹۰ رسیده است. افزایش جمعیت شهری همراه خود مسائل متفاوتی را به دنبال داشته که اگر در زمان مناسب به بررسی و چاره‌اندیشی آن اقدام نشود ممکن است موجب بروز معضلات اجتماعی در شهرها گردد. یکی از مقوله‌هایی که در همه‌ی جوامع به عنوان زمینه و بستر پیشرفت و توسعه مطرح است امنیت می‌باشد. امنیت جزء اساسی‌ترین نیازهای انسان است و حیات و بقای فردی و اجتماعی در سطوح مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و زیستی را تضمین می‌کند (میکانیکی و آرزومندان، ۱۳۹۱: ۲۷). افزایش تراکم جمعیت در یک منطقه در کنار تغییر الگوی مسکن

در شهرها و ساخت مجتمع‌های مسکونی و نزدیکی فضایی ساکنان آن، لزوم احساس امنیت را افزایش داده و در فراهم نمودن آسایش روحی و روانی شهرنشینان امری مهم تلقی می‌گردد. چگونگی روابط شهروندان یک جامعه علاوه بر فراهم نمودن سعادت و یا شقاوت آنان، تأثیر بسزایی در رشد، تعالی و توسعه‌ی جامعه به همراه دارد. روابط توأم با عدم توافق، بدون همدلی و حمایت عاطفی در سایه‌ی عدم احساس امنیت موجب می‌گردد که تعارض بین افراد افزایش یافته و علاوه بر گسترش حس بی‌اعتمادی در جامعه، سلامت افراد و در نهایت بقای جامعه تهدید گردد. امنیت مصونیت از تعرض و تصرف اجباری و بدون رضایت افراد تعبیر می‌گردد ولی در بعد ذهنی، احساس امنیت رهایی از تردید بوده و این امر در بهبود روابط اجتماعی تأثیر بسزایی دارد. امنیت عبارت است از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس، ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید اعتماد به دانسته‌های شخصی (بوزان، ۱۳۸۳: ۵۲). در تعریفی دیگر بعد عینی امنیت را می‌توان عدم تهدید نسبت به حقوق فردی و اجتماعی دانست و بعد ذهنی امنیت یعنی احساس افراد که حقوقشان مورد تعرض قرار نمی‌گیرد. امنیت در معنای عینی فقدان تهدید در برابر ارزش‌های کسب شده را مشخص کرده و در معنای ذهنی فقدان ترس و وحشت از حمله علیه ارزش‌ها را معین می‌کند (ربیعی، ۱۳۸۳: ۱۶). احساس امنیت (بعد ذهنی امنیت) با اعتماد به دیگر افراد جامعه ارتباط تنگاتنگ داشته و هرچه فرد بتواند نیازهای شغلی، خانوادگی، فکری، عقیدتی، سیاسی و فرهنگی خود در آرامش و با آسودگی دریافت نماید بیشتر احساس امنیت می‌کند.

بعد ذهنی امنیت، هرچند تا حدودی تابع بعد عینی آن است، ولی ممکن است در میزان، شدت و ضعف با آن متفاوت باشد. بررسی‌های انجام گرفته در کشورهای مختلف بیانگر این است که عموماً احساس امنیت بین شهروندان در اکثر نقاط دنیا به نسبت وجود امنیت، پایین‌تر است. این نسبت در ایران در مقایسه با کشورهای انگلیس و استرالیا با توجه به میزان وجود امنیت بسیار پایین است؛ به عنوان نمونه در ایران میزان سرقت از منزل به ازای هر هزار منزل ۵، در انگلیس به ازای هر هزار منزل ۲۰ و در استرالیا به ازای هر هزار منزل ۲۵ است، درحالی که میزان احساس امنیت شهروندان ایرانی نسبت به این

دو کشور رقم پایین‌تری را نشان می‌دهد (رجبی پور، ۱۳۸۴: ۹۶). باید توجه داشت که تفاوت زیاد در شدت و ضعف بعد ذهنی امنیت نسبت به بعد عینی آن، در افراد و گروه‌های اجتماعی مختلف خود می‌تواند باعث اختلال در نظام اجتماعی جامعه و فرآیند اجتماعی گردد. (شرفی، ۱۳۸۴: ۱۷۳) احساس امنیت از عوامل مختلفی نشأت می‌گیرد که یکی از این عوامل سرمایه‌ی اجتماعی است. سرمایه‌ی اجتماعی دستیابی به منافع جمعی را تسهیل و روابط انسانی را سامان‌دهی می‌نماید. انسان موجودی است که در طی حیات خود به کسب مهارت‌های اجتماعی اقدام می‌کند که در نهایت منتج به شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی وی می‌گردد. سرمایه‌ی اجتماعی، به پیوندها و ارتباطات میان افراد جامعه به عنوان منبع با ارزشی اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل، موجب تحقق اهداف جامعه و افزایش احساس امنیت می‌شوند (گنجی و گنجی، ۱۳۸۹: ۵۲۷). سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان حاصل اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی متقابل، گروه‌های اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی تعریف کرد. (دورلاف و فافچمس، ۲۰۰۴: ۶۳۹)

وجود سرمایه‌ی اجتماعی در بین افراد به قدری اهمیت دارد که آن را به عنوان تولیدکننده‌ی مشارکت مدنی و معیار کلی برای سلامت اجتماعی به حساب می‌آورند؛ با کاهش این سرمایه شاهد تبعیض، نابرابری، عدم حسن اعتماد، عدم احساس امنیت، کاهش مشارکت اجتماعی و افزایش انواع انحرافات بوده که این امر در نهایت به اضمحلال جامعه منجر خواهد شد. سرمایه‌ی اجتماعی، مجموعه منابعی است که در ذات روابط خانوادگی و در سازمان‌های اجتماعی جامعه وجود دارد و بر رشد شناختی و یا اجتماعی افراد مؤثر است (سرمست و عیوض، ۱۳۹۰: ۱۱۸).

براساس یافته‌های تحقیقات مختلف، احساس ناامنی شهروندان معمولاً در کلان‌شهرها که حلقه‌ی تعاملات اجتماعی گسترده‌تر است، نسبت به شهرهای کوچکتر که بافت‌های سنتی و هنجارهای اجتماعی، محدودیت کافی را برای مقابله با ناامنی ایجاد می‌کنند، محسوس‌تر است (هاشمیان فر و کشاورز، ۱۳۹۱: ۴۱) که یکی از عوامل آن می‌تواند گسترش روابط اجتماعی از یک طرف و از سوی دیگر عدم اطمینان به دیگران

باشد. اعتماد در روند احساس آرامش جسمانی و روانی و در نهایت احساس امنیت نقش مهمی را ایفا می‌نماید (امین بیدختی و نظری، ۱۳۸۹: ۲۶۷). با توجه به افزایش جمعیت در شهرها و اهمیت احساس امنیت در شهرنشین‌ها، در این پژوهش اقدام به بررسی رابطه‌ی احساس امنیت با سرمایه‌ی اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی در شهر اصفهان گردیده است.

پیشینه‌ی تحقیق:

در تحقیقی که ساروخانی و نوید نیا درباره‌ی تأثیر محل سکونت بر امنیت اجتماعی خانواده انجام داده‌اند ملاحظه شده که بین محل سکونت و امنیت اجتماعی خانواده رابطه‌ی مثبتی وجود دارد (ساروخانی و نویدنیا، ۱۳۸۵: ۱۰۴).

در پژوهش مختاری و همکاران درباره‌ی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی، رابطه‌ی مستقیم و معناداری بین متغیرهای مستقل پایگاه اقتصادی - اجتماعی، اعتماد اجتماعی، میزان دینداری، نگرش نسبت به عملکرد پلیس و متغیر وابسته یعنی میزان احساس امنیت اجتماعی دیده شده است (مختاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۶).

در تحقیق انجام شده توسط حقیقتیان و همکاران درباره‌ی بررسی رابطه‌ی میان سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت در شهر تهران ملاحظه شد که تأثیر مستقیم سرمایه‌ی اجتماعی درون‌گروهی بر احساس امنیت بسیار ضعیف و قابل چشم‌پوشی و سرمایه‌ی اجتماعی برون‌گروهی تأثیری مستقیم بر احساس امنیت داشته است (حقیقتیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۱).

در پژوهشی که با عنوان بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹، توسط سرمست و عیوضی انجام گردید رابطه‌ی معنادار بین سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت تأیید شد (سرمست و عیوضی، ۱۳۹۰: ۱۲۴).

مبانی نظری تحقیق:

طبق نظر آنتونی گیدنز احساس امنیت یا پرهیز از اضطراب در روابط اجتماعی

ریشه در نهاد و ناخودآگاه انسان دارد که او آن را امنیت وجودی نام نهاده است (ترنر، ۲۰۰۳: ۴۸۰). به نظر وی وضعیت ذهنی آرام در محیطی آشنا و در کنار افرادی که تهدید محسوب نمی‌شوند شکل گرفته و در این وضعیت موجب می‌گردد که فرد بتواند به فعالیتهای خود بدون واگرمه و نگرانی پردازد. (همان) به نظر گیدنز هرچند زندگی مدرن خطر بخشی از حوزه‌ها و شیوه‌های زندگی را کاهش داده اما همراه خود خطرات دیگری را به دنبال آورده است. گیدنز امنیت وجودی را یکی از صور مهم احساس امنیت تلقی کرده و معتقد است که این اصطلاح به اطمینانی راجع است که بیشتر اشخاص به تداوم هویت و دوام محیط‌های اجتماعی و مادی کنش در اطراف خود دارند؛ از این نظر این امنیت، پدیده‌ای عاطفی است (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۴۸).

بوزان چنین مطرح نموده که امنیت تنها به عوامل نظامی بستگی ندارد بلکه نیروهای اجتماعی نقش برجسته‌ای در آن دارند (مختاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶). از سوی دیگر احساس امنیت موضوعی روان‌شناختی است که به طور مستقیم و غیر مستقیم تحت تأثیر جامعه قرار دارد و تابع تصور انسان از این مطلب است که چه پدیده‌هایی به عنوان تهدید تلقی شده و بدین ترتیب به ارتباط فرد با دیگران و گروه‌های دیگر مرتبط می‌گردد. قابل ذکر است هرچند که وجود امنیت در یک جامعه بسیار مهم است ولی برخی از کارشناسان حتی احساس امنیت را از وجود امنیت مهم‌تر می‌دانند.

احساس تداوم هویت و دوام در محیط‌های اجتماعی به ثبات و اعتماد در روابط اجتماعی برمی‌گردد. در صورت ثبات در این روابط و ساختارهای کنش‌های اجتماعی می‌توان به اعتماد اجتماعی دست یافت که حاصل آن احساس امنیت اجتماعی است. اعتماد اجتماعی و ساختارهای کنش اجتماعی ما را به مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی هدایت می‌کند و یکی از عوامل مؤثر در احساس امنیت، سرمایه‌ی اجتماعی است.

پاتنام تمام ویژگی‌های اجتماعی نهادها و سازمان‌ها از قبیل اعتماد، هنجارها و شبکه‌های اجتماعی را سرمایه‌ی اجتماعی دانسته که این سرمایه به طور معمول در پیوندها، هنجارها و اعتماد تشکیل می‌شود و از یک شرایط اجتماعی به شرایط دیگر انتقال‌پذیر است (زرعی و شریفی، ۱۳۸۸).

به نظر تراویس هیرشی، انسان‌ها به وسیله‌ی چهار عنصر به هم پیوند می‌خورند: علاقه یا وابستگی، پایبندی یا تعهد، درگیری و باورهای فردی به قواعد اخلاقی و اجتماعی (ستوده، ۱۳۸۲: ۱۳۸). این عناصر به خوبی در شبکه‌های اجتماعی قابل مشاهده‌اند. افراد به کمک این عناصر در شبکه‌های اجتماعی با دیگران ارتباط برقرار کرده و از سویی به واسطه‌ی حضور در شبکه‌ها احساس امنیت می‌کنند. این در حالی است که اعتماد، شبکه‌ها و مشارکت مردمی را می‌توان به عنوان مؤلفه‌های اصلی سرمایه‌ی اجتماعی قلمداد کرد (حقیقیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۳). به نظر کلمن سرمایه‌ی اجتماعی هنگامی ایجاد می‌شود که روابط میان اشخاص به شیوه‌ای تغییر یابد که کنش را آسان سازد؛ بنابراین سرمایه‌ی اجتماعی شیئی واحدی نیست بلکه جنبه‌های متفاوت ساختار اجتماعی را در بر می‌گیرد که کنش فردی و جمعی را تسهیل می‌نماید. (روزنفلد و همکاران، ۲۰۰۴: ۲۹۱: ۲۹۵) کلمن با استفاده از مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی به دنبال شناخت نقش هنجارها و ارزش‌ها در داخل خانواده و یا شبکه‌های اجتماعی بوده تا از این طریق بتواند موجب تقویت سرمایه‌های انسانی شود (کلمن، ۱۹۸۸: ۹۸). به نظر کلمن هنجارها به عنوان یک عنصر ممنوع کننده در هر شبکه‌ی اجتماعی وجود داشته که در برابر انحرافات اجتماعی قرار می‌گیرد و این امر امکان تأمین امنیت را در سطح شبکه‌ای فراهم می‌کند (کلمن، ۱۹۸۸: ۱۱۲). بوردیو معتقد است که شبکه‌های اجتماعی به صورت طبیعی وجود ندارند بلکه بر اساس روابط گروهی نهادی شده ایجاد می‌شوند که دو عنصر شامل روابط اجتماعی و میزان و کیفیت این منابع بر آن تأثیر می‌گذارد. وجود سرمایه‌ی اجتماعی در ساختارهای اجتماعی باعث می‌شود محیطی خلق شود تا در آن دیگران با کمترین اصطکاک تنش‌های خود را برطرف کنند (متولی، ۱۳۸۴: ۱۳۹). در زندگی نوین امروزی افراد در فضای نزدیک به هم زندگی می‌کنند و فضاهای شهری به گونه‌ای متفاوت سهم متفاوتی در بروز بزهکاری و ترس از خشونت دارند (محسنی تبریزی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۷). در نظریه‌ی محیطی، به نقش بارز الگوی مسکن، ساخت خانه‌ها و ساختمان‌ها، طراحی محیط ساخته شده و ساختار کالبدی و فیزیکی فضاهای شهری تأکید می‌گردد. در این نظریه تلاش بر کاهش جرائم از طریق طراحی محیطی

است (پورموسوی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۴)، مسکن از جمله محیط‌هایی است که افراد مدت زمان طولانی را در آن سپری می‌کنند و محلی برای تجدید قوا محسوب می‌شود. خانه از محیط‌هایی ساخته شده است که یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان، امنیت، را بر طبق نظریه‌ی مازلو تأمین می‌کند (صفاری نیا، ۱۳۹۰: ۶۲). در نبود امنیت، دلهره و اضطراب بر افراد مستولی شده و علاوه بر تهدید سلامتی، او نمی‌تواند نقش‌های اجتماعی خود را به خوبی ایفا کند. روند رو به رشد مجتمع‌های آپارتمانی به این معنا است که شکل جدیدی از الگوی سکونت در کشور در حال شکل‌گیری است که مسائل و آسیب‌های خود را در کنار نقاط قوت به همراه دارد. سؤال اصلی این تحقیق این است که سرمایه‌ی اجتماعی شهروندان ساکن مجتمع‌های آپارتمانی در شهر اصفهان تا چه اندازه در احساس امنیت آنان نقش دارد که این موضوع به واسطه‌ی نظرات اندیشمندان بالا بررسی و پاسخ داده خواهد شد.

روش تحقیق

این پژوهش مبتنی بر روش پیمایشی است و جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته که پرکاربردترین تکنیک مورد استفاده در روش پیمایش است انجام شده. شیوه‌ی نمونه‌گیری در این تحقیق نمونه‌گیری خوشه‌ای بوده است؛ بدین ترتیب که ابتدا مناطق شهر اصفهان بر اساس تقسیم مناطق شهرداری مشخص شدند، سپس قسمتهایی از این مناطق که بیشتر مجتمع‌های مسکونی در آنها قرار داشت شناسایی شده و در هر منطقه پرسشنامه‌ها بین ساکنان چندین بلوک آپارتمان به تعداد مساوی توزیع شده و در مجموع ۲۲۵ پرسشنامه تکمیل گردید. قابل ذکر است در این پژوهش پرسشنامه دارای اعتبار و روایی آن براساس بررسی اولیه انجام شده ۰/۷ بوده و هست. در این پژوهش متغیر مستقل، سرمایه‌ی اجتماعی بوده که به واسطه‌ی متغیرهای اعتماد، مشارکت و روابط اجتماعی سنجیده و متغیر وابسته‌ی این تحقیق احساس امنیت بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی می‌باشد. هدف پاسخگویی به سؤال تحقیق یعنی بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت در بین ساکنان مجتمع‌های مسکونی می‌باشد. جدول شماره‌ی ۲ تعاریف عملیاتی متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲: تعریف عملیاتی متغیرها

نام متغیر	شاخص	تعریف عملیاتی
سرمایه‌ی اجتماعی	اعتماد	اعتقاد به قابل اعتماد بودن همسایه‌ها، گفتگو با همسایه‌ها در مورد رازهای زندگی، اعتقاد به کمک گرفتن از همسایه برای حل مشکل، اعتقاد برقراری ارتباط با دیگران، قبول پیشنهاد شراکت با دیگران، اعتقاد به کارآمدی همسایه‌ها موقع گرفتاری‌ها، قراردادن فرزندان پیش همسایه‌ها
	روابط	دلجویی و کمک به همسایه‌ها موقع بروز مشکلات، در نظر داشتن خوبی‌های همسایه‌ها و نه بدیها، صداقت و رو راستی با همسایه، انجام ضمانت مالی همسایه‌ها برای یکدیگر، قرض دادن لوازم منزل به یکدیگر، هدیه دادن همسایه‌ها به یکدیگر
امنیت	مشارکت	نشست با همسایگان برای حل مشکل، کمک به همسایه‌ها در بهتر شدن وضعیت محله، کمک به حل مشکلات همسایه‌ها، کمک در خرید به همسایه‌ها، شرکت در جلسات مجتمع آپارتمانی
	احساس امنیت	خالی گذاشتن منزل مسکونی به مدت چند روز، استفاده کردن از اقدامات امنیتی مثل دزدگیر و آژیر در مواقع تنهایی، فرستادن فرزند کوچک به مدرسه در مسیر طولانی در محله بدون همراه، رانندگی در جاده‌های خارج از شهر برای زنان به تنهایی.

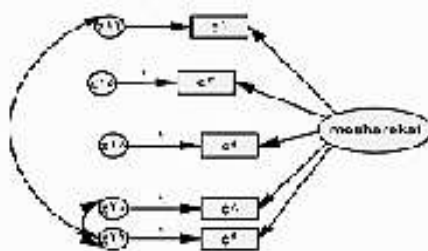
برای انجام محاسبات آماری از نرم افزار spss18 و نرم افزار amos18 استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

همانگونه که ذکر شد در این تحقیق ۲۲۵ نفر از ساکنان مجتمع‌های آپارتمانی در شهر اصفهان به تکمیل پرسشنامه که در مناطق مختلف شهر ساکن بوده‌اند پرداخته‌اند. از حیث فراوانی جنس، ۱۳۴ نفر از پاسخگویان زن و ۹۱ نفر مرد بودند. روش به کار رفته برای تحلیل آماری الگوسازی معادلات ساختاری با کاربرد Amos graphics است. قابل توجه است در این پژوهش از رویکرد دو مرحله‌ای برای مناسب بودن بارهای عاملی استفاده شده است که در آن عامل‌های پنهانی با استفاده از متغیرهای مشاهده شده اندازه‌گیری می‌شوند خود تحت تأثیر یک متغیر زیر بنایی تر و به عبارتی پنهان آن در یک سطح بالاتر قرار دارند (قاسمی، ۱۳۸۹: ۲۰۶). در اینجا متغیر پنهان احساس امنیت که با

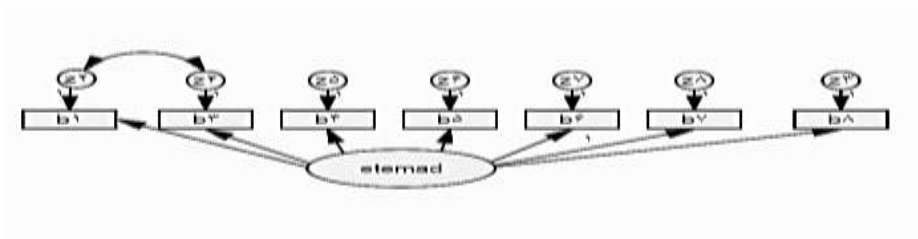
کمک متغیرهای مشاهده شده اندازه‌گیری می‌گردد خود تحت تأثیر متغیر پنهان سرمایه‌ی اجتماعی است؛ همچنین متغیر پنهان سرمایه‌ی اجتماعی نیز با کمک ۳ متغیر پنهان دیگر (شامل اعتماد، روابط اجتماعی، و مشارکت) که با کمک متغیرهای مشاهده شده اندازه‌گیری می‌شوند، سنجیده می‌گردد.

مدل معادله‌ی ساختاری ترکیبی از مدل‌های مسیر (روابط ساختاری) و مدل‌های عاملی تأییدی (روابط اندازه‌گیری) است (قاسمی، ۱۳۸۹: ۲۲۱). در این پژوهش نیز با استفاده از مبانی نظری، چهار مدل اندازه‌گیری (شامل مدل‌های اندازه‌گیری اعتماد، روابط اجتماعی، مشارکت و احساس امنیت) ترسیم و این متغیرهای پنهان توسط معرفهای آشکار اندازه‌گیری شده‌اند و سپس از رویکرد دو مرحله‌ای برای بررسی رابطه‌ی میان متغیر سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت استفاده نموده‌ایم. در هر یک از مدل‌های اندازه‌گیری شاخص‌های برازش بررسی و پس از انجام اصلاح، کلیه مدل‌ها قابل قبول تشخیص داده شده‌اند. در ادامه هر یک از مدل‌های اندازه‌گیری آمده است.

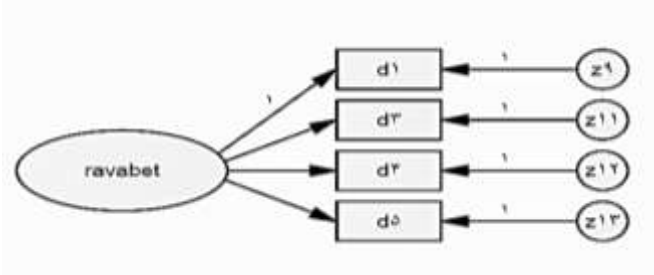
جدول شماره‌ی (۳): شاخص‌های مدل اندازه‌گیری مشارکت

مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها
۰/۰۴۷	RMSEA	۰/۹۷۵	IFI	۱/۴۸۶	$\frac{CMIN}{df}$
۰/۰۵	HOELTER	۰/۹۹۳	cFI	۰/۹۹۳	CFI

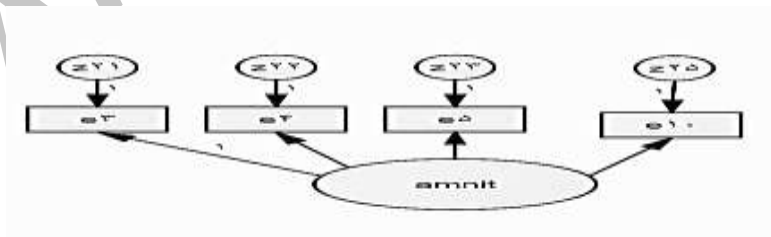
جدول شماره‌ی (۴): شاخص‌های مدل اندازه‌گیری مشارکت

مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها
۰/۰۶۲	RMSEA	۰/۹۱۸	IFI	۱/۸۵۸	$\frac{CMIN}{df}$
۰/۰۵	HOELTER	۰/۸۵۹	TLI	۰/۹۱۳	CFI

جدول شماره‌ی (۵): شاخص‌های مدل اندازه‌گیری روابط

مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها
۰/۰۸۲	RMSEA	۰/۹۶۷	IFI	۲/۵۱۴	$\frac{CMIN}{df}$
۰/۰۵	HOELTER	۰/۸۹۷	TLI	۰/۹۹۶	CFI

جدول شماره‌ی (۶): شاخص‌های مدل اندازه‌گیری امنیت

مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها
-------	---------	-------	---------	-------	---------

۰	RMSEA	۱	IFI	۰/۵۲۶	$\frac{CMIN}{df}$
۰/۰۵	HOELTER	۱	TLI	۱	CFI

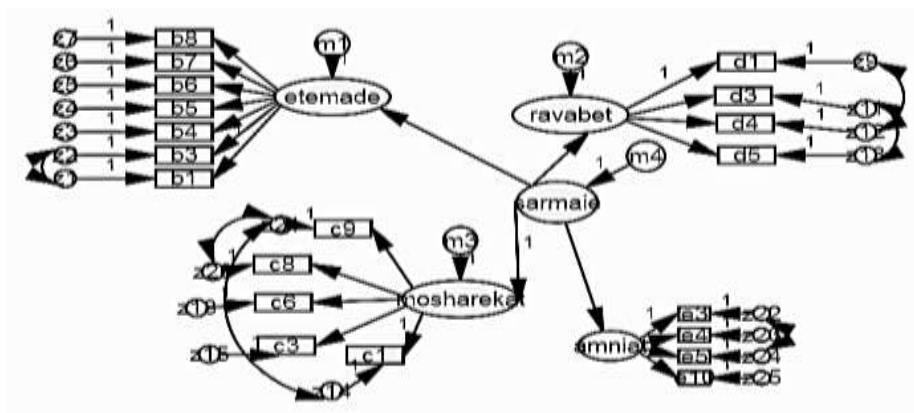
پس از ترسیم مدل ساختاری و انجام اصلاح مدل ملاحظه شد که ۳۸٪ متغیر احساس امنیت توسط سرمایه‌ی اجتماعی تبیین می‌گردد. همچنین ما به بررسی شاخص‌های برازش کلی مدل پرداختیم و دریافتیم در مورد شاخص‌های کلی برازش هیچ شاخص منفردی وجود ندارد که بتوان بر اساس آن درباره‌ی کلیت مدل قضاوت کرد بلکه لازم است تا مجموعه‌ای از شاخص‌ها در کنار همدیگر مورد تحلیل قرار گیرند. (همان، ۱۹۹). در این مدل میزان کای اسکوئر به درجه‌ی آزادی $\frac{CMIN}{df}$ برابر ۱/۵۸۰ گزارش شده است. برای این شاخص مقادیر ۱ تا ۵ مناسب و مقادیر نزدیک به ۲ تا ۳ بسیار خوب تفسیر می‌شود. در این مدل مقدار ۱/۵۸۰ حاکی از وضعیت بسیار خوب برای مدل است.

همچنین شاخص ریشه‌ی دوم میانگین مربعات باقیمانده (RMSEA) برابر ۰/۰۵۱ می‌باشد. هرچه مقدار این شاخص که به عنوان یکی از شاخص‌های بدی برازش شناخته می‌شود کمتر باشد، مدل تدوین شده قابل قبول‌تر تلقی می‌گردد؛ مقدار کمتر ۰/۰۸ جهت این شاخص قابل قبول تلقی می‌شود و در اینجا با توجه به مقدار ۰/۰۵۱ نشان از خوبی مدل دارد.

هرچند که مقادیر قابل قبول خوب برای Tli, Ifi, Cfi حدود ۰/۹ می‌باشد ولی در این پژوهش با عنایت به قابل پذیرش بودن معیارهایی چون $\frac{CMIN}{df}$ و RMSEA و همچنین چارچوب نظری و پیشینه‌ی تحقیقات، برازش کلی مدل قابل قبول و پذیرفته می‌شود و میزان CFI و ILI و IFI بیشتر به علت ایرادات جزئی که در مدل‌های اندازه‌گیری ملاحظه می‌شود برگشته و با توجه به چارچوب نظری و تعداد زیاد متغیرهای پنهان که به ناچار با کمک معرفیها تبیین شده‌اند و دیگر معیارها قابل چشم‌پوشی است. جدول شماره‌ی (۷) شاخص‌های برازندگی مدل را نشان می‌دهد.

جدول شماره‌ی (۷) شاخص‌های برازندگی مدل

مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها	مقدار	شاخص‌ها
۰/۵۶	PNFI	۰/۸	TLI	۱۶۱	Df
۰/۰۵۱	RMSEA	۰/۸۵	IFI	۱/۵۸۲	$\frac{CMIN}{df}$
۰/۰۵	HOELTER	۰/۸۴	CFI	۰/۹	CFI

نتیجه گیری:

در این پژوهش به بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت در بین ساکنان مجتمع‌های آپارتمانی در شهر اصفهان پرداخته‌ایم و بر اساس یافته‌های پژوهش ملاحظه شد که رابطه‌ی فوق تأیید شده و بین سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت رابطه وجود دارد و نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات دیگر از جمله سرمست و عیوضی (۱۳۹۰) و حقیقتیان و همکاران (۱۳۹۱) همخوانی دارد. در مدل تحقیقی از رویکرد دو مرحله‌ای استفاده شده و سرمایه‌ی اجتماعی با کمک ۳ متغیر پنهان (اعتماد، روابط اجتماعی و مشارکت) مورد سنجش واقع شده است.

نتیجه‌گیری کلی این تحقیق نشان می‌دهد در عصر حاضر که نزدیکی فضایی در شهرها رو به گسترش است و در آینده نزدیک مجتمع‌های آپارتمانی جای خانه‌های تک‌واحدی را می‌گیرند. با افزایش جمعیت و شکل‌گیری روابط جدیدی در زندگی شهرنشینی، توجه به امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی بشر ضرورت بیشتری می‌یابد و لازم است به بعد ذهنی امنیت (احساس امنیت) توجه بیشتری مبذول شود این

مسأله یکی از موضوعاتی بوده که آنتونی گیدنز نیز به آن پرداخته است. او عقیده دارد هرچند که زندگی مدرن خطر بخشی از حوزه‌ها و شیوه‌های زندگی را کاهش داده اما همراه خود خطرات دیگری را به دنبال آورده است. در نظریه‌ی محیطی، به نقش بارز الگوی مسکن، ساخت خانه‌ها و ساختمان‌ها، طراحی محیط ساخته شده و ساختار کالبدی و فیزیکی فضاهای شهری تأکید شده و عقیده دارد که بین محیط زندگی و میزان جرائم ارتباط وجود دارد. بوزان نیز معتقد است که امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی انسان تنها به عوامل نظامی بستگی ندارد بلکه نیروهای اجتماعی نقش برجسته‌ای در آن دارند. شکل نوین مسکن و گسترش آپارتمان‌نشینی و طراحی فرم‌های جدید مسکونی در شهرها باعث افزایش ارتباط ساکنان شده و هم‌جواری اگر توأم با احساس امنیت نباشد، محیط خانه را از محیطی امن و مأمّن آسایش به مکانی پر اضطراب و تنش تبدیل خواهد کرد. بر اساس یافته‌های این تحقیق نیز ملاحظه شد که بین احساس امنیت و سرمایه‌ی اجتماعی رابطه‌ی مستقیم و مثبتی وجود دارد. یکی از راه‌های افزایش احساس امنیت، افزایش سرمایه‌ی اجتماعی افراد جامعه است و سیاستگذاران باید با برنامه‌ریزی‌های دقیق و توجه به مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی زمینه‌های افزایش سرمایه‌ی اجتماعی در بین شهرنشینان را فراهم آورند.

منابع:

- امین بیدختی، علی اکبر؛ ماشاله نظری. (۱۳۸۹). «ارائه‌ی یک مدل نظری جهت تبیین نقش سرمایه‌ی اجتماعی، راهکارهای برای بهبود عملکرد اقتصادی»، *مجله‌ی راهبرد یاس*، شماره‌ی ۲۲، صص ۲۳۸ تا ۲۶۷.
- بوزان، باری. (۱۳۸۳). مردم دولتها و هراس، ترجمه‌ی پژوهشکده‌ی مطالعات راهبردی، تهران: انتشارات پژوهشکده‌ی مطالعات راهبردی.
- پورموسوی، موسی، زنگنه شهرکی، سعید، احمدی فرد، نرگس و ناصح عبدی. (۱۳۹۰). «تأثیر بلندمرتبه‌سازی بر جرائم شهری»، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، شماره‌ی ۶۱، صص ۷۷-۷۳.
- حقیقتیان، منصور، صنعت خواه، علیرضا، معین‌الدینی، جواد و شیرین شیری امین‌لو. (۱۳۹۱). «بررسی رابطه‌ی میان سرمایه‌ی اجتماعی بر اساس تفکیک سرمایه‌ی اجتماعی درون‌گروهی، برون‌گروهی و ارتباطی و احساس امنیت در شهر تهران»، *فصلنامه‌ی جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، شماره‌ی ششم، صص ۵۶-۳۷.
- ربیعی، علی. (۱۳۸۳). *مطالعات امنیت ملی*، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- رجبی پور، محمود. (۱۳۸۴). «درآمدی بر عوامل مؤثر بر احساس امنیت کنکاشی بر جنبه‌های مختلف امنیت عمومی و پلیس»، *مجموعه مقالات ۲*، معاونت پژوهشی دانشگاه علوم انتظامی.
- زارعی، عظیم و نوید شریفی. (۱۳۸۸). «شناسایی، دسته‌بندی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر سرمایه‌ی اجتماعی؛ مطالعه‌ی موردی شهرستانهای منتخب استان سمنان»، *مجموعه مقالات همایش ملی سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اقتصادی*.
- ساروخانی، باقر و منیژه نویدنیا. (۱۳۸۵). «امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران»، *مجله‌ی رفاه اجتماعی*، شماره‌ی ۲۲، صص ۱۰۶-۸۷.
- ستوده، هدایت‌اله. (۱۳۸۲). *آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)*، تهران: انتشارات آوای نور.
- سرمست، بهرام و عیوضی، کامل. (۱۳۹۰). «بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی و احساس امنیت در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز در سال تحصیلی ۹۰-۹۱».

- ۱۳۸۹»، فصلنامه مطالعات سیاسی، شماره ۱۲، صص ۱۳۸-۱۱۷.
- شرفی، ابوالفضل. (۱۳۸۴). «جمعیت و امنیت اجتماعی»، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی. جلد سوم، تهران: آشنایی.
 - صفاری نیا، مجید. (۱۳۹۰). «تأثیر محیط‌های مسکونی مختلف (خانه‌های ویلایی یا انواع آپارتمان) بر سلامت روانی، شادکامی و بهزیستی شخصی دختران نوجوان»، مجله‌ی پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی، شماره ۱، صص ۶۰-۷۳.
 - قاسمی، وحید. (۱۳۸۹). مدل سازی معادله ساختاری در پژوهش‌های اجتماعی با کاربرد ایموس، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
 - گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷). پیامدهای مدرنیته، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.
 - گنجی، والید و گنجی، اسماعیل. (۱۳۸۹). «بررسی رابطه‌ی بین سرمایه‌ی اجتماعی و سلامت محیط دانشجویان دانشگاه تبریز»، تهران، خلاصه‌ی مقالات اولین همایش کشوری دانشجویی عوامل مؤثر در سلامت.
 - متولی، رضا. (۱۳۸۴). «چشم‌انداز نظری سرمایه‌ی اجتماعی»، فصلنامه‌ی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره‌ی اول.
 - محسنی تبریزی، علیرضا، سهراب قهرمانی و سجاد ماهک. (۱۳۹۰). «فضاهای بی‌دفاع شهری و خشونت (مطالعه‌ی موردی شهر تهران)»، جامعه‌شناسی کاربردی، شماره‌ی ۴۴، صص ۵۱-۷۰.
 - مختاری، مریم؛ بلالی اسماعیل، اصغر میر فردی و سیده معصومه حسینی اخگر. (۱۳۹۱). «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی در شهر یاسوج»، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال اول، شماره‌ی دوم، صص ۴۰-۲۱.
 - میکائیکی، جواد و آرومندان راضیه. (۱۳۹۱). «کوتاه‌نگرشی بر مهاجرت‌های روستا-شهری، حاشیه‌نشینی و امنیت اجتماعی»، فصلنامه‌ی دانش انتظامی خراسان جنوبی، شماره‌ی ۲، صص ۴۷-۲۶.
 - هاشمیان فر، علی و کشاورز، زهرا سادات. (۱۳۹۱). «بررسی جامعه‌شناختی گسترده‌ی احساس امنیت اجتماعی در شهر اصفهان»، مجله‌ی پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، شماره‌ی سوم، صص ۶۲-۳۹.
 - Colman, J, (1988), Social capital in the creation of humam capital

- American journal of sociology.95-120,university of Chicago.
- Durlauf, s & Fafchamps,M(2004) .social capital. The center for the study of American Economies v.6, pp. 627-640.
 - Mitchell, R.Edward (1971). Some social Implications of high Density Housing, American sociological Review vol.36,pp:18-29
 - Rosenfeld, R, Messner, F and Baumer, E, 2004, Social capital and Hmicide, Social forces, vol80, 286-309.
 - Turner, Jonathan H, 2003, The structure of sociological theory. Thousand oaks, calif, Wadsworth ublication.

Archive of SID